

ZÁVEREČNÁ SPRÁVA ÚLOHY

**VYTVORENIE MODELU PROCESU
DIAGNOSTIKY
A REDIAGNOSTIKY DETÍ
A ŽIAKOV ZO SZP**

Úvod

Úloha vyplynula z Akčného plánu rozvoja okresu Kežmarok, prioritná oblasť C. Podpora rozvoja ľudského kapitálu. Pilotný projekt, ktorého realizácia vyplýva z uznesenia vlády SR č. 45/2016, bod B. 19, začal v školskom roku 2016/17. Pôvodne bola úloha plánovaná na 5 rokov (ukončenie v r. 2021), doba riešenia bola skrátená do decembra 2019. Úloha nemala charakter výskumnej úlohy, čo bolo potvrdené aj ministerstvom školstva.

V poslednej etape realizácie úlohy v riešiteľskom tíme participovali: PhDr. Eva Farkašová, CSc. (vedúca úlohy), PhDr. Magdaléna Špotáková, CSc., PhDr. Bronislava Kundrátová, PhDr. Alena Kopányiová, PhD., Mgr. Martina Jakubíková, Mgr. Petra Zamborská (riešiteľky).

Zameranie úlohy vyplynulo zo závažného problému, ktorým je nízka úspešnosť detí zo SZP/MRK vo vzdelávaní a ich nadmerné zastúpenie v špeciálnych základných školách. Súčasťou tohto problému je psychologická diagnostika, ktorej závery sú podkladom pre zaradenie detí do špeciálnych základných škôl (ďalej aj: ŠZŠ). Úloha má charakter návrhu a overovania postupov a aktivít, ktoré by bolo vhodné aplikovať v poradenských a školských zariadeniach pri práci s deťmi/žiakmi zo SZP/MRK. Zo zadania vyplýva, že vytvorený model procesu diagnostiky a rediagnostiky detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP) z dôvodu vývinu v SZP s následným poskytovaním pedagogickej, špeciálnopedagogickej a psychologической podpory má viesť k zvýšeniu ich úspešnosti v podmienkach inkluzívneho vzdelávania (Akčný plán pre okres Kežmarok, prioritná oblasť C. *Podpora rozvoja ľudského kapitálu*, bod 8.4).

S budovaním inkluzívneho školského prostredia súvisia aj zmeny v procesoch psychologической diagnostiky – potrebné je postupovať podľa usmernenia, ktoré vydalo ministerstvo školstva v r. 2016, aktualizované bolo v r. 2018 (pozri ďalej). Účelom testovania má byť nasmerovanie výučby a podpora daného dieťaťa – rozlíšiť a identifikovať oblasti, na ktorých sa dá budovať, identifikovať ťažkosti a nedostatky, čomu sa má prispôbiť učebný proces a nasmerovanie ďalšej starostlivosti. Súčasne je vhodné využiť pri zavádzaní prvkov inklúzie aj princípy dynamického diagnostikovania, teda prepojiť psychologickou diagnostiku s pozorovaním učiteľa, na základe zistení nastaviť rozvíjajúce postupy a následne vyhodnotiť účinnosť opatrení. Ďalej ide o vzájomnú spoluprácu a prepojenosť medzi materskými školami, nultými ročníkmi a poradenskými zariadeniami. Z týchto princípov vychádza aj navrhovaný model diagnostiky a rediagnostiky žiakov zo SZP/MRK, ktorý sa zameriava na tri hlavné oblasti: psychologické poradenstvo a diagnostiku, budovanie inkluzívnej školy a vzdelávanie odborníkov, ktorí s deťmi zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia pracujú. Obsahové zameranie uvedených oblastí malo dlhodobý charakter, konkrétne aktivity sa však priebežne modifikovali pri reflektovaní aktuálnych podmienok.

Cieľ úlohy

- Vytvoriť model efektívnej diagnostiky a pedagogicko-psychologického poradenstva pre deti/žiacov zo SZP v záujme ich sociálnej inklúzie; posilniť vzdelávanie odborných zamestnancov poradenského zariadenia v Kežmarku a odborných a pedagogických zamestnancov škôl zapojených do projektu.

Špecifické ciele

- Poskytnúť poradenskému zariadeniu (ďalej aj: CPPPaP) v Kežmarku relevantné informácie k testovaniu detí a žiakov zo SZP/MRK, k hodnoteniu a interpretácii získaných výsledkov; zabezpečiť psychologické metodiky, ktoré umožnia objektívnejšie posudzovať vývinovú úroveň detí kvôli adekvátnejšiemu nasmerovaniu ďalších postupov.
- Pre pedagogických a odborných zamestnancov participujúcich škôl pripraviť a realizovať vzdelávacie aktivity a konzultácie s cieľom rozšírenia ich odborných poznatkov v oblasti práce s deťmi/žiakmi zo SZP/MRK.

Na projekte spolupracovali CPPPaP Kežmarok a školy: ZŠ s MŠ v Rakúsoch, Holumnici, Jurskom a ZŠ v Krížovej Vsi. Kritériom výberu bola rôznorodosť škôl (veľkosť, lokalizácia, počet detí/žiacov zo SZP/MRK) a v neposlednom rade – ochota spolupracovať v projekte.

Účastníkmi projektu boli

- deti MŠ a žiaci 0. a 1. ročníka ZŠ – Rakúsy, Holumnica, Jurské a Krížová Ves
- klienti CPPPaP Kežmarok z uvedených škôl a sledovaných ročníkov
- pedagogickí a odborní zamestnanci zapojených škôl
- odborní zamestnanci poradenského zariadenia v okrese Kežmarok spolupracujúci so zapojenými školami.

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ A AKTIVITY

Riešenie úlohy sme rozčlenili do troch modulov: Modul poradensko-diagnostický, Modul vzdelávanie a Modul inkluzívna škola.

1. Modul poradensko-diagnostický

Riešenie problémov diagnostiky detí a žiakov zo SZP/MRK sa týka dvoch súvisiacich, ale nie totožných cieľov:

- 1) Zabrániť neoprávnenému zaradeniu do špeciálnych základných škôl na základe mylného stanovenia diagnózy mentálne postihnutie (resp. umožniť preradenie takto zaradených žiakov do ZŠ). I keď na dosiahnutie tohto cieľa sú potrebné kvalitné diagnostické nástroje, prvoradé je chápanie zložitého vzťahu medzi výkonmi v teste, schopnosťami a diagnózou mentálne postihnutie. V prípade detí zo SZP je často vyslovovaná požiadavka vytvoriť test, ktorý presne odlíši mentálne postihnutie od dôsledkov vývinu

v SZP. Z odborného hľadiska je táto požiadavka nerealizovateľná, pretože odlišiť dôsledky vývinu v SZP od ľahkej formy mentálneho postihnutia je možné len vyhodnotením dlhodobejšej intervencie, ktorá vychádza z kvalitatívnej analýzy výkonov dieťaťa. Navyše v súvislosti s budovaním inkluzívneho školstva prestáva byť diagnostika ako podklad pre selekciu aktuálna.

- 2) Modifikovanie cieľov a postupov diagnostiky pre inkluzívne vzdelávanie so zvláštnym dôrazom na špecifické potreby detí zo SZP znamená odklon od diagnostiky zameranej na kategorizáciu žiakov k diagnostike zameranej na aktuálne možnosti rozvoja v úzkom prepojení na edukačné postupy. Takto koncipované diagnostické postupy slúžia k zavádzaniu inkluzívneho vzdelávania, teda aj vzdelávania ohrozených skupín detí (vrátane detí zo SZP/MRK) v hlavnom vzdelávacom prúde. Odklon od medicínskej diagnostiky možno chápať ako zmiernenie dôrazu na medicínsky model, v ktorom sa problém hľadá v jednotlivcovi, smerom k modelu, pri ktorom sa analyzuje interakcia jednotlivca a prostredia; výsledkom nemusí byť intervencia na úrovni jednotlivca (jeho „naprávanie“), ale optimalizácia interakcie (napr. aj zásahmi do prostredia, v škole do postupov, materiálov, hodnotenia a pod.).

Predpokladáme, že diagnostika detí a žiakov so ŠVVP bude v prostredí poradenských zariadení efektívnejšia, ak bude založená na overených, resp. inovovaných postupoch pri lepšom vybavení testovacími nástrojmi a ak bude odborným a pedagogickým zamestnancom poskytnuté ďalšie vzdelávanie, zamerané na proces psychologickéj diagnostiky, interpretáciu výsledkov a prepojenie na odborné intervencie a edukačný proces, s väčším dôrazom na kvalitatívnu analýzu výkonov. Na tomto základe sa vytvárajú odporúčania pre individualizáciu edukačného procesu v duchu zavádzania prvkov inklúzie do vzdelávania.

2. Modul Vzdelávanie

Modul Vzdelávanie sa orientoval na odborných a pedagogických zamestnancov školských zariadení a odborných zamestnancov poradenských zariadení (ďalej aj: OZ a PZ). Do istej miery zastrešuje aj ďalšie dva moduly, nakoľko mnohé témy a oblasti sa sprostredkujú formami vzdelávania.

V rámci modulu Vzdelávanie sa realizovali semináre, workshopy, prednášky a konzultácie s cieľom rozšíriť poznatkovú bázu zamestnancov pracujúcich s deťmi v materských školách a žiakmi základných škôl.

Vzdelávanie zahŕňa oblasti *všeobecnejšieho a teoretickejšieho charakteru*, napríklad

- informácie týkajúce sa pojmu inteligencia a podmienok pri jej zisťovaní v závislosti od konkrétnych skupín detí,

***prakticky zamerané postupy v rámci tém*, napríklad**

- možnosti individualizácie práce so žiakmi zo SZP/MRK,
- diferenciacia vo vyučovaní,
- rozvíjanie predpokladovej zložky - potenciálu detí a žiakov,
- používanie stimulačných programov,
- spolupráca pedagógov a psychológov v inkluzívnej škole,

- primeraná aplikácia psychologických testov a správna interpretácia získaných výsledkov,
- diagnostika a vyhodnocovanie výsledkov u rómskych detí v predškolskom a mladšom školskom veku,

certifikované kurzy a výcviky

- tréning jazykových schopností podľa D. B. El'konina,
- kurz k používaniu metódy FIE I (FIE B),
- a iné (napr. Učíme sa spolu).

Účastníkov vzdelávacích aktivít zapájame podľa danej témy – niektoré sú určené len pre OZ alebo pre PZ; pri iných je vhodná účasť obidvoch skupín a vítané je vzájomné zdieľanie skúseností.

3. Modul Inkluzívna škola

Základný atribút inklúzie, čiže bezpodmienečné akceptovanie rozmanitosti, si vyžaduje rozvíjať a vyvíjať také systémy vzdelávania, ktoré prijímajú a podporujú prirodzenú rôznorodosť žiakov. Inklúzia nie je statická, ide o proces, v ktorom sa učitelia musia naučiť poskytnúť priestor pre učenie a participáciu všetkých žiakov.

Na kreovanie inkluzívneho prostredia má jednoznačný vplyv spolupráca všetkých zložiek zúčastnených na tomto procese: spolupráca poradenských zariadení a škôl, spolupráca učiteľov a psychologov/špeciálnych pedagógov. V súčasnosti sú už dobre prepracované veľmi široko poňaté znaky inkluzívneho školstva, napríklad Index inklúzie od T. Bootha a M. Ainscowa (2019), ktorý pokrýva tri dimenzie:

- *Vytváranie inkluzívnej kultúry* (budovanie komunity, etablovanie inkluzívnych hodnôt)
- *Realizácia inkluzívnych opatrení* (budovanie školy pre všetkých, podpora rozmanitosti)
- *Rozvíjanie inkluzívnej praxe* (tvorba kurikula pre všetkých, organizácia vyučovania).¹

Pre účely projektu, ktorý bol orientovaný na *diagnostiku a rediagnostiku v inkluzívnom prostredí*, bolo potrebné vybrať **malý počet konkrétnych indikátorov**, ktoré vychádzajú z miestnych podmienok. Pri vytváraní inkluzívneho prostredia v danej lokalite bolo potrebné brať do úvahy, že i keď ide o školy etnicky aj sociálne viac menej homogénne, sú odlišné od majority a sú v nich zastúpení aj žiaci so zdravotným znevýhodnením (sluchové postihnutie, narušený rečový vývin). Školy zapojené do projektu dovtedy nemali vlastné plány zavádzania inklúzie, ale zo sledovania výchovno-vzdelávacieho procesu a následných rozhovorov s učiteľkami MŠ, nultého a 1. ročníka ZŠ sme zisťovali hlavné problémy výchovno-vzdelávacieho procesu z pohľadu pedagógov a spoločne hľadali pro-inkluzívne riešenia. Z diskusií jednoznačne vyplynulo, že fenomén, ktorý je najväčšou brzdou pri vzdelávaní žiakov, je **jazyk** a až na druhom mieste je **prostredie** a z neho vyplývajúce sociálne znevýhodnenie. S jazykom súvisí aj ne-diagnostikovanie porúch učenia, čo učitelia pociťujú ako problém. V oblasti diagnostiky mali oslovení učitelia záujem o dynamický prístup, čiže prepojiť psychologickú diagnostiku s pozorovaním učiteľa, na to nadviazať rozvíjaním

¹ Booth, T. - Ainscow, M. 2019. Index inklúzie: Príručka na rozvoj škôl s dôrazom na inkluzívne hodnoty. Bratislava: Nadácia pre deti Slovenska. ISBN 978-80-89403-19-6

vybraných oblastí s následným vyhodnotením použitých postupov; ďalej o vzájomnú spoluprácu a prepojenosť medzi materskými školami, nultými ročníkmi a poradenskými zariadeniami. Na základe analýzy rozhovorov s učiteľmi sme z vyššie uvedeného Indexu inkluzie vybrali nasledovné úlohy zacielené na zlepšenie inkluzívneho prostredia:

1. Plánovať vzdelávanie tak, aby sa odstránili prekážky v učení a mohli sa zapojiť všetci žiaci,
2. Organizovať vzdelávanie tak, aby vyučovanie vychádzalo z rozdielnych vedomostí a skúseností žiakov,
3. Na vyučovaní podporovať rozvíjanie metajazyka.

Pre materské školy a nulté ročníky sme pripravili návrh (s modifikáciami) vzájomne previazaných cieľov diagnosticko-stimulačného postupu podporujúceho zaradenie detí do hlavného vzdelávacieho prúdu:

- a) optimalizácia vývinu a/alebo rozvoj vývinových možností detí zo SZP/MRK v oblasti kognitívnej, jazykovej, sociálnej individualizovanými postupmi,
- b) optimalizovanie pripravenosti na školské vzdelávanie (pre MŠ), resp. postupu do 1. ročníka ZŠ (pre 0. ročník) individualizovanými postupmi,
- c) prostredníctvom a) a b) predchádzať zaradovaniu detí zo SZP/MRK do ŠZŠ.

Pri sledovaní vyššie uvedených cieľov, so zreteľom na zámer podporiť inklúziu, musí byť diagnostika orientovaná nielen na stanovenie aktuálnej úrovne, ale aj na zisťovanie potenciálu zmeny a hľadanie vhodných prostriedkov na podporu vývinových možností. Diagnostikovanie má byť teda súčasťou opakovaných a prelínajúcich sa procesov zisťovania vývinovej úrovni v rôznych oblastiach, optimálnych postupov rozvoja a vyhodnocovaním ich výsledkov. Konkrétna podoba rozvíjajúcich postupov a obsahov určená jednotlivým deťom by sa v maximálnej možnej miere mala dať uskutočňovať v skupinovej práci s deťmi tak, ako to zodpovedá reálnym podmienkam MŠ a zároveň individualizáciou cieľov, obsahov a postupov v rámci skupinovej práce v triede, čo zodpovedá modelu inkluzívnej edukácie.

Prehľad realizovaných aktivít

Modul	Popis konkrétnej aktivity	Implementácia	Kľúčový moment	Dosiahnutý cieľ
Proces diagnostiky	Monitoring implementácie metodologickej informácie (ďalej aj: MI) k dg. a redg. detí zo SZP/MRK	Analýza diagnostického a rediagnostického procesu v jednotlivých školách. Analýza jednotlivých testov a diagnostických postupov odporúčaných v MI k dg. a redg.	- Vytvorenie interaktívneho dialógu pri analyzovaní diagnostického procesu. - Vzájomné obohacovanie (VÚDPaP a CPPPaP), VÚDPaP nie je len mentor, ale partner . - Zohľadňovanie názorov psychológov z praxe (podnety z praxe zapracované do Metodologickej informácie k dg. a redg.), zo strany CPPPaP akceptovanie výstupov z výskumných zistení VÚDPaP-u.	Zhoda v názore medzi CPPPaP a VÚDPaP o nevhodnosti akéhokoľvek testu pri posudzovaní školskej pripravenosti u rómskych detí, ktoré nenavštevovali žiadne predškolské zariadenie. V prípade týchto detí posun diagnostiky po absolvovaní aspoň jedného ročníka vzdelávania (implementované do MI k dg. a redg. – pozri ďalej) .
	Zakúpenie diagnostických metód	RR Screening, TŠP-I; WISC III, SON-R, Rozvoj jazykových schopností podľa D. B. El'konina (materiály pre odborníka, šlabikáre pre deti), DTLUS 6-8, MABC-2	- Aktualizácia a reedícia metodiky RR-screening , podporenie jej využívania. - Rozvoj jazykových schopností metódou D. B. El'konina	Metodiky slúžia k obohateniu a precizovaniu diagnostického procesu v poradenskom zariadení.

		(Test motoriky pre deti), FAST (Test rodinného systému), Scénotest		
	Aktualizácia Metodickéj informácie k dg. a redg. detí zo SZP/MRK	Na základe odbornej spolupráce PZ a OZ v KK	MI bola upravená a doplnená na základe aktuálnych odborných poznatkov a podnetov z praxe.	Odborný materiál
	Mentoring	<p>Konzultácie s vedením CPPPaP k témam súvisiacim s testovaním a vyhodnocovaním výsledkov u rómskych detí v predškolskom a mladšom školskom veku.</p> <p>Vyhodnotenie používania testu TŠP-I (test vytvorený vo VÚDPaP-e); využívanie aj iných ako testových metód (napr. pozorovanie dieťaťa v MŠ) pri posúdení školskej pripravenosti.</p> <p>Analýza jednotlivých testov a ich vhodnosti pri testovaní detí zo SZP.</p>	<p>-Absolvovanie výcviku FIE I (Metóda rozvoja kognitívnych funkcií podľa Feuersteina – pozri ďalej), zmena v chápaní kognitívneho výkonu dieťaťa pri testovaní, širšie chápanie kognitívnych funkcií ako procesu, nielen ako výkonu tu a teraz.</p> <p>-Využitie poznatkov z FIE pri diagnostike dieťaťa – zameranie sa na deficit kognitívnych funkcií pri vstupe, spracovaní a výstupe (výkone).</p>	<p>Zmena pohľadu na filozofiu „testovania“ detí zo selektívnej diagnostiky na diagnostiku charakterizovania silných a slabých stránok dieťaťa a vzhľadom na výchovno-vzdelávací proces.</p> <p>Zmena pohľadu z tradičnej psychometriky na klinické a kvalitatívne vyhodnocovanie výkonov dieťaťa nielen v testovej situácii, ale aj pozorovanie progresu, regresu alebo stagnácie dieťaťa.</p> <p>Rozšírenie nástrojov diagnostiky</p>

		Analýza kazuistik v sporných prípadoch.		
	Mentoring	Používanie testu Prediktory gramotnosti od M. Mikulajovej, analýza vhodných subtestov použiteľných u detí zo SZP/MRK.	Zhodnotenie vplyvu intervenčných programov a tréningových metód na jednotlivé kognitívne schopnosti merateľné psychodiagnostickými nástrojmi (napr. testom školskej pripravenosti TŠP-I a intelligenčným testom SON-R). Analýza a porovnanie výkonov v používaných testoch v jednotlivých obciach ako podklad pre individualizáciu psychodiagnostického procesu s rešpektovaním špecifik jednotlivých obcí a typu osídlenia.	Rozšírenie diagnostických nástrojov
Vzdelávanie	Vzdelávanie odborných zamestnancov	Inteligencia a jej získovanie Možnosti diagnostiky kognitívneho vývinu rómskych detí	- Zarámcovanie teoretických a metodologických štandardov testovania intelektu.	Zjednotenie teoretických a metodologických štandardov odborných zamestnancov;

			- Špecifiká dg. kognitívnych funkcií u rómskych detí.	reflexia interakcie výskumu a praxe.
		Model inkluzívnej školy na Slovensku – otázky, príležitosti a možnosti Spolupráca pedagóga a psychológa v inkluzívnej škole	- Vytvorenie teoretického rámca inkluzívneho vzdelávania v podmienkach škôl a príklady dobrej praxe.	Zavádzanie prvkov inkluzívneho vzdelávania do výchovno-vzdelávacieho procesu a zlepšovanie klímy školy.
		Testovanie rómskych detí zo SZP/MRK v predškolskom veku	- ako konkrétne postupy diagnostiky kognitívneho vývinu uplatňovať pri testovaní rómskych detí zo SZP	- nástroje ako realizovať zmenu vo filozofii „testovania“ detí
	Vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov	Tréning jazykových schopností podľa D. B. El'konina	- Praktická ukážka metódy pri práci s rómskymi žiakmi.	Implementácia metódy do vyučovania v predškolskej príprave, resp. v 0. ročníku
		Individualizácia práce s rómskymi žiakmi a používanie stimulačných programov	- Praktické ukážky rozvíjajúcich postupov.	- Používanie rozvíjajúcich postupov formou individuálnej starostlivosti - špeciálne pedagogičky

	Vzdelávanie odborných zamestnancov	Možnosti a prekážky individualizácie v inkluzívnom vzdelávaní	- Prehľad podmienok pri zavádzaní inkluzívnosti a ich aplikácia v našich školách.	
		Používanie a interpretácia výsledkov testu K-ABC	- Analýza subtestov , ktoré sú vhodnými prediktormi gramotnosti.	Akceptovanie výskumných zistení VÚDPaP-u v odbornej diagnostickej praxi
	Vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov	Kurz k používaniu metódy FIE I	- Video ukážka práce s deťmi zo SZP (ETP Slovensko).	Implementácia do praxe u žiakov 6. ročníka (1 škola)
	Pracovné stretnutia	Možnosti a realizácia psychologickéj a špeciálno-pedagogickej diagnostiky Možnosti a realizácia inkluzívneho vzdelávania v jednotlivých školách	- Diskusie o pozitívnych skúsenostiach v predmetných oblastiach, ako aj o ťažkostiach spojených s napĺňaním očakávaní a zámerov na jednotlivých pracoviskách.	
Inkluzívna škola	Mentoring škôl	Návšteva 4 škôl zapojených do projektu – pozorovanie práce so žiakmi v 0., 1. a 2. ročníku ZŠ, analýza postupov s vyučujúcimi, mentoring, diskusie.	- Rozvíjanie rečového vývinu a jazykových schopností rómskych žiakov na báze fonematického uvedomovania prostredníctvom	Cieľom bolo testovanie žiakov a porovnanie úrovne ich rečového vývinu v experimentálnych triedach s kontrolnou skupinou po jednoročnej stimulácii.

			El'koninovej metódy v nultých ročníkoch.	
		Návšteva 3 škôl – pozorovanie práce s deťmi v MŠ, žiakov 1. ročníkov, analýza postupov s vyučujúcimi, mentoring, diskusie.		
		Návšteva ZŠ v Krížovej Vsi, pozorovanie práce so žiakmi 1. ročníkov, analýza pedagogických postupov s vyučujúcimi.		
		Vytvorenie pracovných miest pre dve špeciálne pedagogičky, DoVP: dec. 2017 – máj 2018	- Realizácia vyššie uvedených postupov	Cieľom bola systematická práca zameraná na individuálne rozvíjanie učebného potenciálu detí v MŠ a žiakov 0. a 1 roč. ZŠ v zapojených školách

ZISTENIA A ZÁVERY

1. Oblasť diagnostiky

Pre zmenu pohľadu na proces diagnostiky v inkluzívnom prostredí bolo potrebné zefektívniť súčinnosť odborných tímov, ktoré sa na jednej strane podieľajú na diagnostickom a rediagnostickom procese (odborní zamestnanci poradenských zariadení) a na druhej strane sú prijímateľmi záverov z diagnostického procesu (pedagógovia). Dôležitým krokom vedúcim k zefektívneniu súčinnosti odborných a pedagogických zamestnancov boli spoločné stretnutia (workshopy) a spoločné vzdelávanie v dvoch intervenčných metódach: v metóde Rozvoja jazykových schopností podľa D. B. El'konina a absolvovanie výcviku FIE I (Metóda rozvoja kognitívnych funkcií podľa R. Feuersteina). Spoločné workshopy umožnili obidvom zložkám odborných tímov oboznámiť sa s tým, čo od diagnostiky očakávajú alebo môžu očakávať ako aj s tým, čo môžu závery diagnostiky priniesť pre výchovno-vzdelávací proces. Na základe rozhovorov s pedagógmi môžeme konštatovať, že na začiatku pilotného projektu ich požiadavky na diagnostický proces boli väčšinou selektívne, t.j. diagnostiku a rediagnostiku chápali ako „rozhodnutie“ o zaradení dieťaťa do bežnej školy (nultého ročníka, prvého ročníka) alebo školy špeciálnej. Iný typ spolupráce so psychológmi nevedeli konkretizovať, bližšiu spoluprácu si vedeli predstaviť so špeciálnymi pedagógmi. Ako problémovú oblasť vnímali aj odporúčania psychológov v správach z diagnostického vyšetrenia. Odporúčania vnímali ako unifikované a všeobecné. Spoločné vzdelávania a workshopy postupne viedli zo strany pedagógov k pochopeniu úskalí psychologickej diagnostiky detí zo SZP/MRK. Ako najproblematickejšou skupinou detí, v zmysle následných odporúčaní, sa javí skupina detí, ktoré nenavštevovali žiadne predškolské zariadenie a aplikovanie akéhokoľvek testu je v ich prípade nielen nespoľahlivé, ale neumožňuje individualizovať závery a odporúčania.

Výsledkom vzájomnej komunikácie môže byť aktívnejšie zapojenie pedagogických zamestnancov do diagnostického procesu v zmysle pozorovania a zisťovania relevantných informácií o dieťati, ktoré môžu psychológom slúžiť ako podklad pre vyhodnocovanie kapacity učenia sa dieťaťa, stagnácie alebo progresu v jednotlivých kognitívnych schopnostiach a školských zručnostiach.

2. Vzdelávanie

Spoločné vzdelávanie psychológov a špeciálnych pedagógov neznamenal len získavanie nových zručností a kompetencií pre aplikovanie intervenčných programov, ale umožnilo vzájomnú komunikáciu pri nastavovaní si cieľov diagnostického a rediagnostického procesu, t.j. odklon od selektívneho prístupu k prístupu diagnostiky ako neustáleho procesu a individualizácie podľa potrieb dieťaťa.

Pre psychológov a špeciálnych pedagógov spoločné vzdelávanie v dvoch intervenčných metódach znamenalo vo všeobecnosti rozšírenie teoretických informácií o kognitívnom a rečovom vývine, ktoré viedlo k lepšiemu pochopeniu nových odporúčaných diagnostických metód. Absolvovaním tréningu v metóde Rozvoja jazykových schopností podľa D. B. El'konina získali odborní zamestnanci nielen nové kompetencie a zručnosti, ale na základe výskumných

zistení akceptovali v procese diagnostiky a rediagnostiky využívanie odporúčanej metódy Test prediktorov gramotnosti (Mikulajová a kol., 2012).²

3. Efektívnosť metódy Fonematické uvedomovanie podľa El'konina a Metódy rozvoja kognitívnych funkcií podľa Feuersteina

Pre potreby zhodnotenia efektívnosti programu sme realizovali výskum, ktorého zistenia však vzhľadom na veľkosť vzorky nemôžeme zovšeobecňovať. Výskum sme realizovali v triedach dvoch škôl, kde sa pracovalo podľa El'koninovej metódy a v triedach, kde tento prístup nebol využívaný. Okrem vplyvu El'koninovej metódy na rozvíjanie jazykovo-kognitívnych a pregramotnostných schopností sme sledovali vplyv intervenčného programu na jednotlivé kognitívne schopnosti a špecifické schopnosti, merané diagnostickými nástrojmi, ktoré používali odborní zamestnanci CPPPaP v rámci diagnostiky a rediagnostiky (TŠP-I a SON-R).

V oboch sledovaných školách deti, ktoré absolvovali tréningovú metódu podľa El'konina, dosiahli celkovo vyššie skóre v danom teste ako deti, ktoré nepracovali s touto metódou. Čo sa týka jednotlivých kognitívnych a pregramotnostných schopností, tieto deti dosahovali lepšie výkony v „Rýchlom automatickom pomenovaní - RAN“ – v subteste, ktorý hodnotí ďalší aspekt fonologických procesov – rýchlosť, s akou dieťa dokáže aktualizovať známe slová z pamäti a fonologicky ich spracovať pri pomenovaní farieb. V subteste „Čítanie slov“ (subtest zisťuje, či dieťa pozná písmená slovenskej abecedy. Orientačne preveruje, či dieťa dokáže čítať aj jednoduché slová) takisto dosahovali lepšie výkony deti, ktoré pracovali podľa vyššie uvedenej metódy. Čo sa týka porovnania pohlaví, medzi chlapcami a dievčatami neboli významné rozdiely s výnimkou „Čítania slov“, kde lepšie výkony podávali chlapci. Pri zisťovaní pripravenosti na vzdelávanie sa väčšinou ukazuje, že dievčatá sú pripravené lepšie, no tu sme zaznamenali lepšie výsledky u chlapcov – tento rozdiel pripisujeme kultúrnemu vplyvu.

Pri porovnaní výkonov v sledovaných schopnostiach sme zaznamenali významné rozdiely medzi jednotlivými obcami. Výraznejší efekt tréningovej metódy sme zaznamenali v obci, kde mali deti pred začiatkom školského vzdelávania väčší problém s ovládaním vyučovacieho jazyka a kde bola slabšia spolupráca medzi MŠ a ZŠ. Napriek výraznejšiemu efektu El'koninovej metódy u jazykovo slabších detí (porovnanie detí v rámci jednej obce), v obci, kde prebiehala intenzívnejšia predškolská príprava boli všetky testované deti signifikantne lepšie v **čítaní slov, pamäti na čísla** (subtest hodnotí rozsah krátkodobej verbálno-akustickej pamäti – či dieťa dokáže podržať a bezprostredne reprodukovať rad slov v správnom poradí), **fonematickom uvedomovaní** (uvedomovanie si hláskovej štruktúry slov spolu s poznaním písmen tvoria základný mechanizmus dekódovania v alfabetyckých jazykoch a ide o jeden z kľúčových prediktorov techniky čítania, vzťahujúci sa na presnosť čítania), **orálnej a verbálnej praxii** (expresívna zložka reči zahŕňa aj fázu fonologického programovania a motorického plánovania reči vrátane kinestetickej spätnej väzby o postavení artikulačných orgánov pri vyslovovaní slov a viet) a v **celkovom skóre** ako deti v obci so slabšou predškolskou prípravou.

---

² Mikulajová, M. a kol. 2012. Čítanie, písanie a dyslexia *s testami a normami*. Bratislava: SAL, MABAG spol. s r. o. ISBN 978-80-89113-94-1

Vzhľadom na nízky počet probandov a neúplnosť údajov z diagnostického procesu sa nám nepodarilo overiť vplyv El'koninovej metódy na kognitívne schopnosti sledované testami SON-R a TŠP-I.

Absolvovanie dvojtýždňového výcviku FIE I (Metóda rozvoja kognitívnych funkcií podľa Feuersteina) prinieslo zmenu v chápaní kognitívneho výkonu dieťaťa pri testovaní. Na základe vlastnej skúsenosti pri práci s jednotlivými inštrumentami psychológovia a špeciálni pedagógovia získali kvalitatívne odlišný a širší pohľad na chápanie kognitívnych funkcií ako procesu, nielen ako výkonu „tu a teraz“. Využitie poznatkov z FIE pri diagnostike dieťaťa umožní odborným zamestnancom zamerať sa na fungovanie a deficity kognitívnych funkcií nielen pri výkone (výstupe), ale aj pri vstupe a spracovaní. Absolvovanie základného výcviku FIE I umožní frekventantom ďalšie vzdelávanie či už v stupni FIE BASIC (vhodné pre pedagógov mladších detí) alebo v novom spôsobe dynamického testovania učebného potenciálu (LPAD – Learning Propensity Assessment Device), ktorý môže priniesť želanú zmenu v diagnostickom procese smerom k väčšej spravodlivosti a citlivosti práve u skupiny detí zo SZP.

Filozofia Metódy inštrumentálneho obohacovania a sprostredkovaného učenia sa stala teoretickou bázou pre pochopenie konštrukcie Kaufmanovej hodnotiacej batérie pre deti K-ABC (ktorej sa psychológovia doteraz vyhýbali hlavne pre absenciu slovenských noriem) s jej následným využívaním v diagnostickej praxi.

Na základe týchto zistení možno obidve metódy odporúčať aj pre ďalšie regióny.

Otvorené otázky a problémy

V rozhovoroch poradenskí pracovníci a pedagógovia škôl pomenovali viaceré problémy, z ktorých niektoré sa týkajú oblastí riešených v tomto projekte:

- Poradenskí odborníci majú nedostatočné kapacity na aktivity ako stimulácia, reedukácia a pod. aj vzhľadom na to, že v prípade týchto detí by sa musela realizovať na školách. Možným riešením sú odborní pracovníci na školách, čo sa aj v rámci projektu overilo krátkodobým pôsobením dvoch špeciálnych pedagogičiek (budovanie inkluzívnych tímov).
- Nedostatočné využívanie diferenciácie učiva a metód, ktorá je nutná pri zavádzaní inklúzie. Riešením sú flexibilnejšie osnovy, vzdelávanie pedagógov a pôsobenie inkluzívneho tímu.
- Keďže jazyk je hlavným problémom pri vzdelávaní detí zo SZP nielen podľa vyjadrení pedagógov, ale vyplýva aj z analýz materiálov NÚCEM a výskumov, je potrebné venovať tejto oblasti prioritnú pozornosť a skĺbiť indikátory inklúzie, ktoré sa týkajú postoja školy k minoritným jazykom s odbornými poznatkami o učení sa druhému jazyku a zároveň sa usilovať aj o zjednodušenie jazyka vzdelávania. Z rozhovorov s učiteľkami a z pozorovaní priamo v triedach vyplynuli odlišné prístupy k faktu, že vyučovací jazyk nie je materinským jazykom detí a tieto slovenčinu v začiatkoch školského vzdelávania vôbec neovládajú. V podstate sme identifikovali tri prístupy:
  - asistent učiteľa, ktorý zabezpečí porozumenie medzi žiakom a pedagógom,

- úplné potieranie používania rómčiny počas vyučovania, zároveň prepájanie zjednodušených verbálnych inštrukcií s názornými pomôckami pre porozumenie,
- pripustenie rómskych slov v odpovediach žiakov, s následným prekladáním a „učením sa“ učiteľky, čo prispelo k motivácii a dôvere detí.

Overený účinný spôsob nie je stanovený a riešenie by vyžadovalo multidisciplinárny výskum.

ODPORÚČANIA PRE IMPLEMENTÁCIU

Jednotlivé moduly projektu je možné rozšíriť na ďalšie okresy SR a implementovať ich podľa charakteristík daného regiónu (analýza podmienok inklúzie, spolupráca s konkrétnymi školami, poradenskými zariadeniami a pod.).

1. Okrúhly stôl

Základom kvalitnej spolupráce je sieťovanie odborníkov a inštitúcií pracujúcich v danom regióne. Garantom a koordinátorom diagnostického procesu je Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie v okresnom meste.

Jadrom konceptu sieťovania je tzv. Okrúhly stôl. V ňom sa spájajú všetky relevantné inštitúcie a odborníci, ktorí v danom okrese pôsobia. Preto je potrebné urobiť si prehľad odborných služieb (počet a rozloženie), ktoré sú dostupné v danom regióne a ktorých zapojenie je prínosné a majú aj záujem na zlepšení poskytovania multidisciplinárneho prístupu. Tieto subjekty tak tiež prinášajú svoje konkrétne know-how a skúsenosti, Okrúhly stôl spoločne hodnotí situáciu a plánuje proces multidisciplinárnej spolupráce pri diagnostike a intervenciách pre deti zo SZP, monitoruje ju, prispôsobuje ju a pravidelne sa stretáva, aby naplánoval ďalšie potrebné kroky.

Do Okrúhleho stola by sa mali zapojiť odborníci a inštitúcie, pre ktoré je servis odbornej činnosti diagnostiky CPPPaP poskytovaný: riaditelia ZŠ, učitelia a učiteľky v MŠ a ZŠ (1. stupeň), multidisciplinárny tím na škole, školský špeciálny pedagóg, školský psychológ, sociálny pedagóg, supervízor, zástupca rodičov, komunitné centrum, logopéd, MVO pracujúca s deťmi a rodičmi v MRK, sociálny pracovník, ÚPSVaR, školský úrad a pod. Stretnutia Okrúhleho stola môžu mať rôznu šírku a formu. Od stretnutia všetkých alebo väčšiny odborníkov a inštitúcií, po stretnutia vybraných odborníkov alebo len rodičov, podľa toho, koho a ako chceme informovať a pod., teda podľa cieľa Okrúhleho stola.

Vytvorí sa tak sieť aktérov – pričom je dôležité, aby bola od začiatku jasne rozdelená zodpovednosť a kompetencie. Cieľom je zapojiť do Okrúhleho stola skupinu príslušných miestnych odborníkov a inštitúcií, v ktorej budú zastúpení najmä poskytovatelia odbornej činnosti. V závislosti od aktuálnych potrieb môžu byť na stretnutia prizývaní aj iní odborníci, aby poskytli svoje odborné znalosti. Týmto spôsobom môže byť Okrúhly stôl otvorený a flexibilný a môže sa prispôsobiť novému vývoju a vznikajúcim potrebám. Okrúhle stoly by nemali obsahovať príliš málo alebo príliš veľa členov. Na druhej strane pri Okrúhlym stole potrebujete tých správnych ľudí, aby sa podporili efektívne postupy diagnostiky a intervencie. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že ideálna je skupina piatich až desiatich ľudí.

Vypláti sa využívanie už existujúcich foriem spolupráce, ako sú napríklad existujúce pracovné skupiny ako základ pre Okrúhly stôl, na podporu trvalo udržateľného a dlhodobého pokračovania procesu. Ak CPPPaP pozýva rôznych odborníkov na svoje metodické podujatia,

alebo má svoje osvedčené formy pracovných stretnutí rôznych odborníkov a pedagogických zamestnancov, tak je vhodné ich využívať naďalej.

PRIEBEH

Okrúhly stôl potrebuje koordinátora, ktorého rolu je potrebné zdefinovať individuálne. CPPPaP by malo viesť proces Okrúhleho stola a byť zodpovedné za moderovanie stretnutí a organizovanie infraštruktúry stretnutí (aký bude cieľ stretnutí, akí odborníci sa ho zúčastnia a pod.)

Na začiatku je potrebné jasne definovať očakávania a úlohy členov Okrúhleho stola. Medzi účastníkmi je potrebné vytvoriť spoločné profesijné porozumenie celého procesu. Je nevyhnutné, aby sa Okrúhle stoly pravidelne stretávali s cieľom monitorovať a prípadne upravovať svoje postupy a opatrenia.

Faktory motivujúce k účasti: ■ Inovačné prístupy v oblasti diagnostiky a intervencie ■ Malé úspechy ■ Osobné nasadenie ■ Participatívny prístup (napr. využitie aktivity členov Okrúhleho stola) ■ Dobrá komunikácia a dobrá koordinácia ■ Dostupnosť rozpočtu ■ Tlak účastníkov (aby sa kvalitná diagnostika a intervencia stali prioritou a pod.).

2. Moduly

Ako vyplynulo z riešenia projektu v okrese Kežmarok, jednotlivé moduly sú vzájomne prepojené (napr. diagnostika pre inkluzívne prostredie v škole, zavádzanie inklúzie v jednotlivých školách v postupných krokoch, ktoré si každá škola stanoví sama, výber vzdelávacích aktivít, ktoré pomôžu stanovené ciele dosiahnuť). Konkrétne ciele a kroky sú závislé od špecifik jednotlivých lokalít. Pri implementácii je preto potrebné si zdefinovať vlastné ciele na základe analýzy podmienok školy, poradenského zariadenia, dohodnutých cieľov a vybrať prioritné oblasti.

Príklad pre poradenské zariadenie:

- *Chcete zvýšiť odbornú informovanosť odborných zamestnancov v oblasti diagnostiky a ďalšej starostlivosti o deti a žiakov so ŠVVP z dôvodu SZP?*
- *Chcete zvýšiť odbornú informovanosť odborných a pedagogických zamestnancov o zmene pohľadu na diagnostický proces v inkluzívnom školskom prostredí?*
- *Chcete rozšíriť batériu diagnostických nástrojov a implementovať ich do praxe?*
- *Chcete zefektívniť súčinnosť odborných a pedagogických zamestnancov vstupujúcich do diagnostického procesu a následne do procesu výchovy a vzdelávania detí a žiakov so ŠVVP z dôvodu SZP s cieľom zvýšiť ich úspešnosť vo vzdelávacom procese?*
- *Chcete implementovať rozvíjajúce programy pre cieľovú skupinu detí a žiakov zo SZP?*

OBSAH MODULOV

Modul diagnostiky a rediagnostiky vychádza metodicky, metodologicky a procesuálne z nasledujúcich odborných smerníc, výstupov a odporúčení:

- Usmernenie MŠVVaŠ SR – Postup CPPPaP pri posudzovaní školskej pripravenosti detí zo SZP:

<https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2019/01/vudpap-informacie-pre-odborn%C3%BDch-SZP-postup-CPPPaP.pdf>

- Metodická informácia pre OZ poradenských zariadení (aktualizované vydanie 2018) <https://vudpap.sk/metodicka-informacia-posudzovanie-kognitivneho-vyvinu-deti-zo-socialne-znevyhodneneho-prostredia/>

- Kundrátová, B. a kol.: Špecifiká kognitívneho vývinu rómskych detí. VÚDPaP, 2008 (na vyžiadanie pdf)

Kol. autorov: Metodická príručka pre pedagógov - Rozvíjanie kognitívnych a komunikačných schopností rómskych detí zo SZP. VÚDPaP, 2010 (na vyžiadanie pdf).

POSTUP v CPPPaP

- Zanalyzujte si priebeh procesu diagnostiky a rediagnostiky detí zo SZP v rámci rutínnej činnosti zariadenia CPPPaP (ako a koľko detí vyšetrených v CPPPaP absolvovalo psychologickú a špeciálno-pedagogickú diagnostiku) zamestnancami v zmysle jej implementácie v rámci Východísk pre diagnostický proces u detí zo SZP pre inkluzívne školské prostredie.
- Zistite, aké sú špecifiká procesu diagnostiky a rediagnostiky v jednotlivých obciach okresu podľa typu osídlenia detí zo SZP, ovládania vyučovacieho jazyka, navštevovania predškolského zariadenia.
- Zanalyzujte si proces diagnostiky školskej pripravenosti nielen z pohľadu odborných zamestnancov (psychológov), ale aj s využitím informácií z pedagogickej diagnostiky (napr. miera progresu a stagnácie dieťaťa v MŠ v jednotlivých oblastiach kognitívneho, rečového a emocionálneho vývinu).
- Vypracujte si zoznam dostupných diagnostických nástrojov v poradenských zariadeniach vo svojom okrese.
- Doplňte si databázu diagnostických nástrojov so zameraním na rozvoj fonematického uvedomovania, motoriku (jemnú/hrubú), zisťovanie latentných učebných schopností a projektívne testy (tabuľka 1). Doplnenie diagnostických metód a metodík posilní ich využívanie v rutínnej praxi odborných zamestnancov.
- Využite koncept Okrúhleho stola napr. pre vyhodnotenie analýzy priebehu procesu diagnostiky a rediagnostiky detí zo SZP, alebo pri vyhodnotení školskej pripravenosti detí z pohľadu ďalších odborníkov.

Tabuľka 1: Návrh diagnostických metód

Meranie kognitívnych schopností	WISC III, SON-R, RR screening, Kaufmanova hodnotiaca batéria pre deti K-ABC
Školská pripravenosť	TŠP-I
Špecifické schopnosti	

Jazykové schopnosti	Rozvoj jazykových schopností podľa D. B. El'konina – materiály pre odborníka a šlabikáre pre deti
Učebné schopnosti	Dynamický test latentných učebných schopností 6-8 ročných detí (T-269)
Motorika a grafomotorika	Test obkresľovania (T-32)
Projektívne metodiky	MABC-2-Test motoriky detí

VYUŽÍVANIE MODULOV K NAPLNENIU CIEĽOV

Pre úspešné naplnenie cieľov skvalitnenia procesu diagnostiky a rediagnostiky detí zo SZP sa ukázala vhodná kombinácia modulov Diagnostika – Vzdelávanie – Inkluzívna škola. Máme za to, že jednorazové akcie nemajú dlhodobý, udržateľný účinok. Jednotlivé moduly potrebujú rámec, v ktorom sú zabudované, t. j. do štruktúr, v ktorých sa realizuje odborná starostlivosť (poradenské zariadenie, škola, komunitné centrum, MVO a pod.). Cieľom je vybudovať koherentný celok z jednotlivých modulov, podľa zadefinovania cieľov (tabuľka 2).

Tabuľka 2: Využitie modulov k naplneniu cieľov skvalitnenia procesu diagnostiky a rediagnostiky detí zo SZP

Ciele	Modul	Metódy
- Chcete zvýšiť odbornú informovanosť odborných zamestnancov v oblasti diagnostiky a ďalšej starostlivosti o deti a žiakov so ŠVVP z dôvodu SZP?	Vzdelávanie	Odborné prednášky Praktické workshopy Supervízia (skupinová/individuálna)
- Chcete rozšíriť batériu diagnostických nástrojov a implementovať ich do praxe?	Diagnostika	Analýza dostupných dg. nástrojov
- Chcete zefektívniť súčinnosť pedagogických a odborných zamestnancov vstupujúcich do procesu výchovy a vzdelávania detí a žiakov so ŠVVP z dôvodu SZP s cieľom zvýšiť ich úspešnosť vo vzdelávacom procese?	Vzdelávanie Inkluzívna škola	Okrúhly stôl Spoločné workshopy PZ a OZ Spoločné supervízne stretnutia
- Chcete implementovať rozvíjajúce programy pre	Diagnostika	Zistenie potrieb dieťaťa/skupiny detí

cieľovú skupinu detí a žiakov zo SZP?	Vzdelávanie	Zistenie dostupnosti odborníkov a ich zručností Zistenie dostupnosti rozvíjajúceho programu Možnosti implementácie programu
---------------------------------------	-------------	---

ZÁVER

Aby skvalitňovanie procesu diagnostiky a rediagnostiky bolo efektívne a trvalé, je nevyhnutné, aby sa s ním zodpovední predstavitelia identifikovali. Okrem úsilia zainteresovaných odborníkov je hlavným faktorom úspechu a hnacou silou zapojenie lokálnych odborníkov, ich sieťovanie a využívanie kombinácii foriem a modulov.